

KRIMINALISZTIKAI HABITUSVIZSGÁLAT, A PROFILALKOTÁS ÚJ MÓDSZERE

1. Bevezető

A digitális világ, az információs technológia fejlődése napjainkban lehetőséget teremt a kriminalisztikai profilalkotás újszerű megközelítésére, valamint az ebben rejlő lehetőségek kiaknázására a bűncselekmények elkövetőinek felderítése érdekében.

A világ jelenlegi digitális fejlettségi szintje és azok a kilátások, ahová ez a továbbiakban még fejlődhet, ma még a fantasztikus irodalom tárgykörébe illő távlatokba emelheti az elkövetői profilalkotás lehetőségeit. Már ma is a mindennapi életünk része - és emiatt természetes - a nap minden percében magunknál tartott, folyamatos internetkapcsolattal rendelkező mobil eszközök, a Google személyes keresési előzményeinek felhasználása a reklámok megjelenítése érdekében, a közösségi alkalmazások felhasználása a folyamatos tevékenység-megfigyelés céljából, az automatikus GPS helyzetmeghatározás és megosztás akár az előbb említett közösségi alkalmazásokon belül, az internetes vásárlások nyomonkövetése. És bátran állíthatjuk, hogy ez még csak a kezdet!

A jövőben, várhatóan nagyon hamar a mindennapjaink részévé válik a „dolgok internete” (ami az összes, általunk használt eszköznek az internethez és egymáshoz való kapcsolódását jelenti), úgy mint az okos közlekedési eszközök, okos otthonok, a folyamatosan viselt, az egészségi állapotunkat figyelemmel kísérő és arról az egészségügyi ellátószerveknek, biztosítótársaságoknak adatokat küldő eszközök, a térfigyelő rendszerek, valamint az ennél is kifinomultabb személyfelismerő (arc, retina) rendszerek, melyek a személyes reklámok megjelenítésének piacán jelennek meg és számos olyan, ma még el sem képzelhető eszköz és módszer, melyekre még gondolni sem tudunk. És most feltehetjük a kérdést: Mindez hogyan válhat a profilalkotás, a felderítés eszközévé?

Az általam alkotott fogalom, a „kriminalisztikai habitusvizsgálat” feltételezi, hogy mindenkinek van egy jól megfigyelhető és nyomon követhető mindennapi életvitele. Általában van egy (viszonylag) állandó lakhelye, ahonnan elindul és ahová rendszeresen visszatér, van munkahelye, vagy más olyan tartózkodási helye, ahol a napjai nagyrészt eltölti, a kettő között jól kimutatható közlekedési útvonala, továbbá rá jellemző szabadidős tevékenységei, vásárlási szokásai, ismerősi és egyéb érdeklődési köre, melyek mind nagyon jól megfigyelhetők, feltérképezhetők.

Egy súlyos bűncselekmény elkövetésére – amennyiben azt nem hirtelen felindulásból követik el – az elkövetőnek fel kell készülni, azt tervezni kell, be kell szerezni az elkövetést lehetővé tevő, illetve azt könnyítő eszközöket, biztosítani a megfelelő körülményeket (az áldozat, valamint a helyszín megfigyelése, esetleges bűntársak beszerzése, eszközök beszerzése stb.), továbbá a végrehajtást követően a zsákmányt el kell rejtetni, az eszközöktől meg kell szabadulni, az egyéb bizonyítékokat el kell tüntetni.

Feltételezhető, hogy a fenti körülmények a bűncselekmény elkövetőjének viselkedési mintájában olyan változásokat okoz, melyek a kriminalisztikai habitusvizsgálattal jól megfigyelhetők és kimutathatók. Ennek megállapítása érdekében

pedig nem kell mást tenni, „mindössze” a bevezetőben felsorolt eszközök és módszerek felhasználásával összehasonlítani a korábbi, „jól megszokott” viselkedésmintát a bűncselekmény ideje alatt, azt közvetlenül megelőzően és azt követően tapasztalható viselkedésmintával. Azon személyekkel szemben, akiknél a két viselkedésminta között kimutatható, releváns eltérések vannak, már a hagyományos felderítési módszerekkel operálva lehet bűnüldözési eredményeket elérni.

A téma kifejtése során természetesen részletekbe menően kívánom elemezni és bemutatni a módszer újszerűségét és eredményességét bizonyító tényeket, illetve az azzal kapcsolatos kilátásokat.

2. A kriminalisztikai profilalkotás múltja és jelene

A módszer eredeti angol elnevezése profiling. Szó szerinti fordításban talán profilozásként használhatnánk, azonban hazánkban a kifejezés profilalkotásként vált ismertté. A profilalkotásnak számos definíciója ismert¹, amelyek szintéziseként a profilalkotás fogalma: olyan magatartáselemző tevékenység, mely súlyos bűncselekmények esetén szűkítheti a számításba jöhető elkövetők körét. A módszer tehát önmagában nem alkalmas a bűncselekmény elkövetőjének megnevezésére, azonban egy olyan hasznos eszköz a nyomozóhatóságok kezében, melynek segítségével hatékonyabbak lehetnek a bűncselekmények elkövetőinek felderítésében.

A profilalkotás bölcsője az Amerikai Egyesült Államok, ahol már a második világháború idején a hadsereg pszichiátriai szakértőt bízott meg azzal, hogy készítse el a német katonai vezetők jellemzését és azok segítségével próbálja meg meghatározni a katonai akciókra lehetséges válaszlépéseiket. Ezt követően az ötvenes évektől a rendőrségen, a bünyügyi nyomozások során is alkalmazták a módszereket a különböző jellegű súlyos és sorozat-bűncselekmények elkövetőinek felderítése érdekében. Európában az Egyesült Királyság volt az első állam, mely a nyolcvanas évektől alkalmazta a profilalkotás módszerét a bünyügyi felderítésben. Hazánkban 1993. júliusában a Budapesti Rendőr-főkapitányság megbízásából Bendzsák Katalin és Benke Miklós tanulmányozta a profilalkotás módszereit az Egyesült Királyságban, egy tanulmányút során. Ezt követően kapott helyet a módszer a hazai bűnüldöző szervek felderítési módszereinek palettáján.² 1996-ban kísérleti jelleggel létrehozták az ORFK Bünyügyi Főigazgatóság Elemző és Koordinációs Igazgatóságán a Kriminalisztikai Azonosító Szolgálatát. Az egység az erőszakos bűncselekménynek és gyanús eltűnési ügyek felderítésében nyújtott segítséget a nyomozást folytató alegységeknek.

3. A dolgok internete (Internet of Things – IoT) és a nagy adathalmaz (Big Data)

Az utóbbi évek adatrobbanása, a különböző digitális eszközök kommunikációja és rendszerbe kapcsolása, az internet teljes körű alkalmazása az élet minden területén, alaposan megváltoztatta, a jövőben pedig még inkább meg fogja változtatni körülöttünk a világot. A dolgok internete³ és a nagy adathalmaz⁴ a jelen időszak két kulcsfogalma, melyek

¹ Bendzsák Katalin - Benke Miklós: Profilalkotás mint nyomozási módszer. Rendészeti Szemle 1994/5. 21-37. o.

² Uo.

³ A fogalmat Kevin Ashton alkotta meg. Saját elmondása szerint azt 1999-ben, a Procter & Gamble-nél tartott előadásán használta először. Kevin Ashton: That 'Internet of Things' Thing RFID Journal 2009.05/06.

⁴ Összetett fogalom, néhány szóban nem fogalmazható meg. A különféle adatgyűjtő és továbbító eszközök által generált hatalmas adathalmaz. Boyd, Danah, and Kate Crawford. "Six provocations for big data." A decade in

gyökeresen, minden korábbi trendnél gyorsabban és mélyrehatóbban határozza meg és befolyásolja már a közeljövönket is.

A dolgok internete technológia lényege, hogy minden elképzelhető dologba - alapanyagokba, épületekbe, gépekbe, eszközökbe, készülékekbe, vagy akár élő szervezetekbe – érzékelőket és jeladókat helyeznek, melyek a környezetükből begyűjtött adatokat elküldik a hálózatnak és így lehetővé válik ezek feldolgozása és hasznosítása. Az egyes tárgyak így képesek az emberi közreműködés nélküli kommunikációra, döntéshozatalra és cselekvésre.

A hálózatra kapcsolódó eszközök száma gyakorlatilag végtelen. A reklámpiac, egészségügy, gazdaság, biztosítási piac, közlekedés, kereskedelem, városüzemeltetés és fejlesztés, otthonok mind-mind olyan területek, melyeken a felhasznált eszközök adatokat gyűjtenek, továbbítanak, az elemzőrendszerek pedig ezekből következtetéseket vonnak le.

Nézzünk néhány példát, mi mindent tettek alkalmassá már ma is az internethez való kapcsolódásra: kamera, telefon, karóra, szemüveg, fejhallgató, cipő, a különböző bútorok, hűtőgép, mosógép, sütő, kávéfőző, grillkészülék, hőmérő, termosztát, légkondicionáló, fűtőtest, világítótest, ágymatrac, pénztárgépek, járművek, közlekedési jelzőberendezések, térfigyelő rendszerek, öntözőberendezések stb. Már manapság is lehetetlen teljes körűen felsorolni ezeket az eszközöket. A Cisco informatikai cég becslése szerint⁵ 2020-ra – ez igazán nem a távoli jövő – már 50 milliárd eszköz fog egymással online kapcsolódni.

A reklámpiac hatalmas mennyiségű adatot gyűjt a fogyasztókról⁶. Rögzítik az internetes kereséseinket, a megtekintett oldalakat, mennyi ideig nézzük az adott oldalt, a begépelte szövegeket (egyes alkalmazások már azt is rögzítik, amit a billentyűzetten begépelünk ugyan, de aztán az enter billentyű megnyomása nélkül kitöröljük), a megrendeléseinket, a vásárlási szokásainkat.

Az egészségügyben egyre több viselhető eszköz figyeli egészségi állapotunkat⁷, életfunkcióinkat. Figyelmeztetéseket küldenek nem csak a viselőjének, hanem közvetlenül az egészségügyi szolgáltatóknak is az időszakos szűrések esedékességéről, vagy hirtelen állapotromlás esetén közvetlenül képesek értesíteni akár a mentőszolgálatot is. Egyes biztosítók a biztosítás megkötését, vagy a fizetendő összeget is attól teszik függővé, hogy a biztosított viseli-e ezeket az eszközöket alkalmazza, és betartja-e a kapott a biztosítótól jövő javaslatokat, ajánlásokat.⁸

A közeljövő közlekedésben nem csak a járművek kommunikálnak egymással, hanem a térfigyelő rendszerek, a közlekedési jelzések is. Az autók figyelik tulajdonosuk közlekedési útvonalait, szokásait, javaslatot tesznek a rövidebb, gazdaságosabb útvonalak, időpontok kiválasztására. A tömegközlekedésben az emberek mobil eszközeinek helyadatai

internet time: Symposium on the dynamics of the internet and society. Vol. 21. Oxford: Oxford Internet Institute, 2011.

⁵ Dave Evans: The Internet of Things How the Next Evolution of the Internet Is Changing Everything April 2011. http://www.cisco.com/c/dam/en_us/about/ac79/docs/innov/IoT_IBSG_0411FINAL.pdf (Letöltés ideje: 2017.06.21.)

⁶ David Knight: Welcome to the commercial Internet of Things Computerworld 2015. 10. 22. <http://www.computerworld.com/article/2991498/internet-of-things/welcome-to-the-commercial-internet-of-things.html> (Letöltés ideje: 2017.06.21.)

⁷ Reda Chouffani: Can we expect the Internet of Things in healthcare? Tech Target IoT Agenda 2016. 12. 30. <http://internetofthingsagenda.techtarget.com/feature/Can-we-expect-the-Internet-of-Things-in-healthcare> (Letöltés ideje: 2017.06.21.)

⁸ Doug Drinkwater: 10 real-life examples of IoT in insurance Internet of business 2016. 06. 24. <https://internetofbusiness.com/10-examples-iot-insurance/> (Letöltés ideje: 2017.06.21.)

alapján pontosan időzíteni tudják a járművek követési idejét, így alkalmazkodva - akár preventíven - az éppen aktuális igényekhez, forgalomhoz.⁹

A városüzemeltetésben a térfigyelő rendszerek az éjszaka folyamán csökkentik, vagy akár le is kapcsolják a közvilágítást, ha senki sem közlekedik az adott szakaszon, míg visszakapcsolják, ha mozgást érzékelnek. A hulladékgyűjtést több nagyvárosban már most úgy korszerűsítették, hogy a szemetesedények értesítéseket küldenek a töltöttségi állapotukról, így a gyűjtőjárművek mindig olyan útvonalon közlekednek és csak azoknál a konténereknél állnak meg, ahol szükséges az ürítés.¹⁰

Egyes országokban már napjainkban is alkalmazzák a bűnüldöző szervek az okoseszközök által gyűjtött és továbbított adatokat a bűncselekmények felderítése érdekében.¹¹ A felsorolást tulajdonképpen a végtelenségig lehetne folytatni, az emberi képzelet sem szabhat határt - sőt tulajdonképpen éppen az határozza meg - az adatgyűjtő és továbbító eszközök számának és felhasználási területeinek.

4. A kriminalisztikai habitusvizsgálat

Először is definiálni kívánom a kriminalisztikai habitusvizsgálat fogalmát. Az Idegen Szavak Gyűjteményében a habitus szó jelentései között 1. pontban az alábbi meghatározások szerepelnek: Alak, külső megjelenési forma; szokás, viselkedés, magatartás.¹²

A kriminalisztikai habitusvizsgálat során a bűncselekmény ismeretlen elkövetőjének általános, a „mindennapok során” rá jellemző viselkedési, magatartási mintáját kell összehasonlítani a bűncselekmény ideje alatt, azt megelőzően és azt követően tapasztalható viselkedésmintájával. Mivel a két viselkedésminta között várhatóan jól kimutatható, releváns eltérések lesznek, a módszer alkalmas lehet a olyan elkövetőként szóba jöhető személyi kör meghatározására, akikre vonatkozóan már a hagyományos felderítési módszerekkel operálva további adatgyűjtést, felderítést lehet végezni és ezzel eredményes nyomozásokat lefolytatni. Az általános viselkedésminta meghatározásában az alábbiak lehetnek segítségünkre.

5. Kriminalisztikai habitusvizsgálat a gyakorlatban

A rendelkezésre álló adatok halmazát a kriminalisztikai profilalkotás során is felhasználhatjuk. Az ehhez szükséges elemek, úgymint az adatok és az elemzésükhöz szükséges rendszerek és számítási kapacitás már most is rendelkezésünkre áll és ahogy láthatjuk, azok mennyisége és minősége a jövőben csak gyarapodni és tökéletesedni fog.

Mivel hamarosan (sőt, a szinte mindenki által használt mobil eszközök által már most is) nem lesz olyan hely, ahol ne figyelne minket legalább egy kamera, vagy mikrofon, ezért mindig pontosan megállapítható lesz, hogy adott személy éppen hol tartózkodik, mit csinál.

⁹ Szabó M. István: Okosodó városok HVG Extra Business 2015/01. 18. o.

¹⁰ Meixner Zoltán: Okos városok – Urbanizált technológia HVG Extra Business 2015/01. 33-35. o.

¹¹ Mint a Columóban: a rendőrök már olyan dolgokat is kiderítenek önről, amelyekre nem is gondolna http://hvg.hu/tudomany/201720__arulkodos_dolgok_internete__apenge_hangja__hajlehallgatas__testkoznelben (Letöltés ideje: 2017.06.21.)

¹² Forrás: <http://idegen-szavak.hu/keres/habitus> (Letöltés ideje: 2017.06.14.)

A dolgok internete és az általa begyűjtött nagy adathalmaz lehetővé teszi, hogy bárkinek nyomon kövessük a mindennapi életvitelét. Megismerhetjük a lakó, vagy tartózkodási helyét, a napi rutinját. Mikor kel fel, mikor indul el otthonról, mivel és merre közlekedik, napközben hol tartózkodik, hol étkezik, majd ezután mikor indul haza, mivel és merre közlekedik, mikor fekszik le. Általában hol és mit szokott vásárolni, szabadidejében mivel szokott foglalkozni, mit sportol, mi a hobbija, egyéb szenvedélye. Kik a rokonai, barátai, velük mikor, hol szokott találkozni. Ezek az adatok mind nagyon jól megfigyelhetők és feltérképezhetők. Az adatokat elemző szoftverek elkészítik az egyénre jellemző, egyedi digitális viselkedésmintát, az úgynevezett egyéni viselkedésmintát, mely a habitusvizsgálathoz szükséges első elem. Az egyéni viselkedésmintát külső és belső tényezőkre bonthatjuk.

Külső tényezők: Egy előre kitervelt, súlyos bűncselekmény elkövetésére az elkövetőnek fel kell készülni. Ennek érdekében előzetesen megfigyeli az áldozatot, kiválasztja és felkeresi a helyszínt, az elkövetéshez szükséges eszközöket megvásárolja, vagy elkészíti, az esetleges bűntársakkal személyesen találkozik, vagy egyéb módon tartja velük a kapcsolatot. A bűncselekmény idején az áldozattal a helyszínen közvetlen kapcsolatba kerül, majd azt követően a cselekmény és saját maga leplezése céljából az eszközöket, egyéb bizonyítékokat elrejtji, vagy azoktól egyéb módon megszabadul. Mindezek a tevékenységek, a rendelkezésre álló nagy adathalmaz vizsgálatával könnyedén nyomon követhetők.

Belső tényezők: Fentieken kívül a bűncselekményre történő felkészülés során, majd főleg az elkövetés ideje alatt, illetve az azt közvetlenül megelőző és követő időszakban az elkövető fiziológiai tulajdonságai is jelentősen megváltoznak. Felgyorsul a légzés és a szívverés, megnő a vérnyomás, a verejtékezés, megnő a mozgás sebessége. Ezek az élettani változások a viselhető okos eszközök adatai alapján szintén pontosan kimutathatók.

Az előző két bekezdésben részletezett adatok elemzése alapján készíthető el az elkövetői viselkedésminta, mely a habitusvizsgálathoz szükséges második elem.

A kriminalisztikai habitusvizsgálat során szükséges megvizsgálni, hogy egyrészt szűkebb körben az elkövetés ideje alatt, valamint közvetlenül azt megelőzően és azt követően, kik voltak azok a személyek, akik a rájuk jellemző egyéni viselkedésmintájuktól eltérően a helyszínen, vagy annak közelében tartózkodtak és ezek közül kiknek a fiziológiai paraméterei változtak nagy mértékben az adott időszakban. Másrészt pedig a bűncselekményt megelőző és követő tágabb időszakban kik voltak azok a személyek, akik szintén a rájuk jellemző egyéni viselkedési mintájuktól eltérő és egyben a bűncselekménnyel kapcsolatban hozható helyen tartózkodtak, útvonalon közlekedtek, személyekkel találkoztak, vagy ilyen vásárlásokat folytattak.

Akiknél az egyéni és az elkövetői viselkedésminta között kimutatható, releváns eltérések vannak, azok a habitusvizsgálat során, mint a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható személyek kerülnek a nyomozóhatóság látókörébe és velük szemben már a hagyományos felderítési módszerek felhasználásával lehet a további adatgyűjtést elvégezni.

Amennyiben a bűncselekményt az elkövető nem előre kitervelten, hanem hirtelen felindulásból követi el, úgy természetesen az egyéni viselkedésminta az elkövetést megelőző időszakban nem, „csak” az az alatti és azt követő időszakban fog kimutatni eltéréseket.

A két viselkedésminta közötti különbség természetesen abban az esetben lesz a leginkább kimutatható, ha az elkövetőre jellemző egyéni viselkedésmintától eltérő helyen

és személlyel szemben követi el a bűncselekményt, vagyis ha az elkövetés olyan helyen történik, ahol az elkövető egyébként nem szokott tartózkodni és olyan sértettel szemben, akivel egyébként nem áll kapcsolatban, valamint ha a cselekményt megelőző és azt követő időszakban is olyan helyeken jár és olyan személyekkel találkozik, akik szintén nem illenek az egyéni viselkedésmintájába.

Az azonban valószínűleg teljes mértékben kizárható, hogy valakinek egy súlyos bűncselekményre történő felkészülés, annak elkövetése és az azt követő időszak alatti viselkedésmintája és az egyébként rá jellemző egyéni viselkedésmintája között ne legyenek kimutatható eltérések.

6. Összegzés

Tekintetbe véve, hogy a dolgok internete és a nagy adathalmaz már jelenleg is, de főként a jövőben, az adatokat szolgáltató számos eszköz útján, szinte végtelen mennyiségű adatot tesz hozzáférhetővé és feldolgozhatóvá, elkerülhetetlen, hogy a bűnüldözés is kiaknázza az ebben rejlő lehetőségeket. A nyomozásokat folytató szervek a megfelelő törvényi felhatalmazás birtokában a rendelkezésre álló adatok igen széles köréhez férhet hozzá, azokat az informatikai eszközökkel és programokkal, erre képzett szakemberek segítségével a saját igényeinek megfelelően elemezheti és azokból következtetéseket vonhat le. Továbbá mivel az egyéni és az elkövetői viselkedésminta összehasonlításának folyamata tulajdonképpen automatizálható - a rendelkezésre álló digitális erőforrások a szükséges elemzéseket a megadott szempontok alapján önállóan is képesek elvégezni -, ezért az adott bűncselekmény esetén az egyéni és az elkövetői viselkedésminták közötti különbségeket ábrázoló elemzésekhez a nyomozó szervek könnyedén hozzájuthatnának.

Talán nem rugaszkodunk el a valóságtól és nem állítunk fikciókat azzal a kijelentéssel sem, hogy a viselkedésminták automatikus elemzése során az azt végző rendszerek már akkor jelzést továbbíthatnak a bűnüldöző szerveknek, ha a rendelkezésre álló adatok alapján a mintázatokban olyan eltérés mutatható ki, melyek szerint közeli veszélye állhat fenn egy bizonyos bűncselekmény elkövetésének.

Úgy gondolom, a fentieket figyelembe véve kijelenthető, hogy a jövő bűnügyi felderítést segítő eszközei és módszerei között, a kriminalisztikai habitusvizsgálatot is hely illeti meg.